

मंत्रालयीन विभाग / कार्यालये यांच्या
आस्थापनेवरील पदांच्या विभागीय परीक्षा.

महाराष्ट्र शासन
सामान्य प्रशासन विभाग,
शासन परिपत्रक क्रमांक : संकीर्ण-१०९६/८५७/९६/१७,
मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२.
दिनांक : २७ ऑक्टोबर १९९८

प रि प त्र क

महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग कार्यालयाने त्यांच्या क्र. पी १/१४४१२/स्क,
दिनांक १४.६.१९९६ च्या पत्रात विभागीय परीक्षा पध्दतीमध्ये काही सुधारणा/
बदल सुचविले आहेत. पत्राची प्रत सोबत जोडण्यात येत आहे. मंत्रालयातील सर्व
विभागांना सूचित करण्यात येते की, विभागीय परीक्षेत सदर सुधारणा/ बदल करणे
कितपत शक्य आहे याचा विचार करावा व त्याबाबतचे विभागाचे अभिप्राय परस्पर
महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगाकडे पाठविण्यात यावेत व प्रत या विभागाला माहिती
साठी अग्रेषित करावी.

सु. वि. कोळेकर
[सु. वि. कोळेकर]

कार्यासन अधिकारी, महाराष्ट्र शासन.

प्रति,

- १] अवर सचिव,
सर्व मंत्रालयीन विभाग,
मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२.
- २] अधिकारी,
महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग,
मुंबई - ४०० ०३२.

महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग

क्रमांक: पी-१/१४४१२/स्क
बैंक ऑफ इंडिया बिल्डिंग
महात्मा गांधी रोड
मुंबई-४०० ००१
[दूरध्वनी क्र. २६७०२१०]
दिनांक : १४ जून, १९९८.

प्रति,

मुख्य सचिव,
महाराष्ट्र शासन,
सामान्य प्रशासन विभाग [कक्ष-१७],
मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२.

मूळ अर्ज क्रमांक ७३७/९५ व इतर अर्ज.

विषय :-

महाराष्ट्र प्रशासकीय न्यायाधिकरण मुख्यपीठ,
मुंबई यांनी दिनांक ११ डिसेंबर, १९९५ रोजी
दिलेल्या निर्णयाबाबत.

महोदय,

उपरोक्त विषयावरील शासन पत्र शालेय शिक्षण विभाग क्रमांक एसएटी-२५९५/
[३०१/९५]/प्रशा-२, दिनांक २८ डिसेंबर, १९९५ व शासन परिपत्रक सामान्य प्रशासन
विभाग क्रमांक परीक्षा-१०९६/१८/सतरा, दिनांक १० जानेवारी, १९९६ कृपया पहावे.

आयोगाकडून दरवर्षी सुमारे ५० विभागीय परीक्षा घेतल्या जातात.

विभागीय परीक्षेचे काम आयोगाचे संविधानिक काम नसून राज्यपालांनी आयोगाकडे
सोपविलेले अतिरिक्त काम आहे. या विभागीय परीक्षांपैकी काही परीक्षा वर्षातून
दोन वेळा म्हणजेच सहा महिन्यांच्या कालांतराने तर काही परीक्षा वर्षातून एक वेळा
म्हणजेच एक वर्षाच्या कालांतराने घेण्यात येतात. या विभागीय परीक्षांसाठी
नेमण्यात येणारे प्राश्निक व परीक्षक यांची निवड संबंधित विभागाने कळविलेल्या
आधका-यामिधून करण्यात येते. सध्याच्या अभ्यासक्रमानुसार ह्या सर्व परीक्षांच्या
प्रश्नपत्रिका पारंपारिक स्वस्माच्या असून त्या परीक्षांच्या उत्तरपत्रिका तपासण्याचे
काम सदरहू आधका-याकडून आपले नियमित काम संभाळून केले जाते. त्यामुळे या
उत्तरपत्रिका तपासण्यास त्यांना वेळ लागतो. व पर्यायाने परीक्षेचा निकाल जाहीर
करण्यास विलंब होतो, विभागीय परीक्षेच्या एका प्रकरणात न्यायालयात दाखल
केलेल्या याचकेवर आदेश देतांना न्यायालयाने उमेदवारांना पुस्तके उपलब्ध करून

देणे, प्रशिक्षणाची व्यवस्था करणे, परीक्षेचा निकाल वेळेवर जाहीर करणे व निकाल जाहीर झाल्यावर पुढील परीक्षेची तारीख निश्चित करताना उमेदवारांना अभ्यास करण्यास पुरेसा वेळ मिळावा यासाठी दोन परीक्षांमध्ये किमान कालावधी निश्चित करावा अशा सूचना केल्या आहेत. या सूचनांच्या अनुषंगाने शासनाच्या साक्षान्य प्रशासन विभागाने दिनांक १० जानेवारी, १९९६ च्या शासन परिपत्रकान्वये त्या संदर्भात आदेश काढलेले आहेत. या आदेशांमध्ये विभागीय परीक्षा वर्षातून एकापेक्षा जास्त वेळ घेण्यांत येत असल्यास पहिल्या परीक्षेचा निकाल जाहीर झाल्यानंतर किमान ४५ दिवसांच्या कालावधीनंतर दुसरी परीक्षा घेण्यांत यावी असे आदेश काढले. सदरहू आदेश काढण्यापूर्वी शासनाने आयोगाशी विचारविनिमय करणे आवश्यक होते. परंतु शासनाने तसे केलेले नाही. आयोगाच्या काही विभागीय परीक्षा वर नमूद केल्याप्रमाणे वर्षातून दोन वेळा होतात. त्याचे वेळापत्रक, जानेवारी, जुलै किंवा एप्रिल, ऑक्टोबर असे ठरलेले आहे. या परीक्षेच्या प्रश्नपत्रिकांची संख्या ६ ते ८ असल्यामुळे परीक्षकांकडून तपासण्यांत येणा-या उत्तरपत्रिकांची संख्या मोठी असते. या उत्तरपत्रिका तपासण्यास वेळ लागतो व त्यामुळे परीक्षांचा निकाल जाहीर करण्यास किंवा होतो व त्यामुळे काही परीक्षांचे निकाल पुढील परीक्षांच्या तारखेच्या किमान ४५ दिवस आधी जाहीर करणे शक्य होत नाही. परीक्षेचा कालावधी जास्त असल्याने या परीक्षा कार्यालयीन कामाच्या दिवशी घेणे आवश्यक ठरते. व अशा दिवशी या परीक्षांसाठी शाळा किंवा महाविद्यालय उपलब्ध होत नसल्याने आयोगाच्या माझ्यांवे येथील परीक्षा कक्षांत त्या घेतल्या जातात व त्यानुसार पुढील विभागीय परीक्षेच्या जांरखा पहिल्या परीक्षेनंतर लगेचच सुमारे २ व ३ महिने आधी शासन राजपत्रात जाहीर करण्यांत येतात. वरील सुवेनेनुसार परीक्षेचा निकाल जाहीर झाल्यानंतर किमान ४५ दिवसांच्या कालावधी ठेवून परीक्षा घ्यावयाचे ठरल्यास आयोगाच्या या परीक्षेचा कालावधी, परीक्षेची तारीख सध्या असलेल्या वेळापत्रकानुसार ठेवणे शक्य होणार नाही त्यामुळे सर्वच विभागीय परीक्षांचा कार्यक्रम विस्कळित होईल.

२. आयोगाकडून घेण्यात येणा-या विविध विभागीय परीक्षांचा अभ्यासक्रम कित्येक वर्षांपूर्वी निश्चित केलेला असून काही परीक्षांच्या अभ्यासक्रमात शासनाचे विविध कायदे व नियम इत्यादी मध्ये वेळोवेळी मोठ्या प्रमाणात सुधारणा झाल्या आहेत. तसेच नवीन पुस्तके प्रसिध्द केली असूनही या अभ्यासक्रमांमध्ये फार पूर्वीचा अभ्यासक्रम व त्यातील प्रकरणांचा उल्लेख आहे.

सदरहू जूनी पुस्तके उपलब्ध नसल्यामुळे उमेदवारांना अभ्यास करणेही कठीण जाते. तसेच काही परीक्षांच्या प्रश्नपत्रिका पुस्तकासहित असल्याने परीक्षेच्या वेळी वापरण्यास अशी पुस्तके उमेदवारांना उपलब्ध होत नाहीत व त्यामुळे याबाबतीत उमेदवारांकडून मोठ्या प्रमाणावर तक्रारी येतात. न्यायालयाने केलेल्या सूचनेनुसार विभागद्वितीय परीक्षांच्या कार्यपद्धती सुटसुटीत करणे आवश्यक असल्याने बहुतांशी विभागीय परीक्षांचे अभ्यासक्रम, परीक्षा पद्धती इत्यादी सध्याच्या परिस्थितीनुसार कालबाह्य ठरत असून त्यात आमुलाग्र बदल करणे आवश्यक आहे. त्यादृष्टीने विचार होणे आवश्यक आहे.

३. विभागीय परीक्षांच्या अभ्यासक्रमात सुसुत्रता आणणे तसेच परीक्षा पद्धती सुटसुटीत करणे याकरिता खालील बाबींचा विचार होणे आवश्यक वाटते.

- [१] बहुतांश विभागीय परीक्षांसाठी असणा-या प्रश्नपत्रिकांची संख्या ६ ते ८ आहे. त्यातील काही विषयांचा अभ्यासक्रम स्फुरित करून प्रश्नपत्रिकांची संख्या किमान करण्यांत यावी की ज्यायोगे तपासणीसाठी येणा-या उत्तरपत्रिकांची संख्या कमी होईल व निकाल लावण्यात विलंब कमी करणे शक्य होईल.
- [२] विभागीय परीक्षांसाठी देण्यांत येणारी प्रश्नपत्रिका पुस्तकाभिवाय लिहिता येईल अशा पद्धतीचा अभ्यासक्रम ठरविण्यांत यावा त्यामुळे उमेदवारांना परीक्षेच्या वेळी पुस्तके वापरण्याची आवश्यकता भासणार नाही.
- [३] विभागीय परीक्षेतील सर्व विषयांच्या प्रश्नपत्रिका सध्या पारंपारिक स्वरूपाच्या आहेत, त्या बदलून त्या प्रश्नपत्रिका पूर्णतः किंवा शक्य नसेल तर अंशतः [भाग-१ व भाग-२] वस्तुनिष्ठ स्वरूपाच्या करणे शक्य आहे काय, याचा विचार करावा, त्यामुळे उत्तरपत्रिका तपासणीचा वेळ कमी करता येईल.
- [४] ज्या विशिष्ट पारंपारिक प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप बदलणे शक्य होणार नाही अशा विषयांच्या प्रश्नपत्रिका लघुउत्तरी कराव्या व त्यानुसार प्रश्नपत्रिकांचा आकृतिबंध तयार करावा. या आकृतिबंधानुसार प्रश्नपत्रिका तयार करून परीक्षांकडून त्यांची नमुना उत्तरे मागून घेतल्यास सदरहू उत्तरपत्रिका तपासणीसाठी स्फाफेला आंधक परीक्षांकडे पाठविणे शक्य होईल व नमुना उत्तरानुसार या उत्तरपत्रिकांतील गुणप्रदानात सुसुत्रता राहील व निकालही वेळेवर तयार करणे शक्य होईल.

[४] आयोगाकडून देण्यांत येणा-या विभागीय परीक्षांच्या अभ्यासक्रमांत व परीक्षा पध्दतीत वर नमूद केल्याप्रमाणे सुधारणा करण्याबाबत त्वरित विचार व्हावा अशी सूचना सर्व संबंधित विभागांना देण्यात यावी अशी आयोगाची सूचना आहे.

आपला विश्वासू,

सही/-

[वै. प्र. स्ववर्णकर]

उप सचिव,

महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग.